

The Effect of Religious Beliefs and the Mediating Role of Professional Ethics on Accountants' Inaccuracy in Preparing Financial Statements

Esmail Khoshbakht *

Ph.D. Student in Accounting, Faculty of Literature and Humanity, Islamic Azad University, Kerman Branch. Kerman.Iran

Amirhossein Taebi Noghondari

Assistant Professor of Accounting Department, Faculty of Literature and Humanity, Islamic Azad University, Kerman Branch. Kerman.Iran

Abstract

The present study aims to investigate the effect of religious beliefs on the inaccuracy of accountants in preparing financial statements, with a focus on the mediating role of professional ethics in Iran. For this purpose, 400 questionnaires were designed and distributed among official accounting and auditing professionals. The data was analyzed using Amos software. The findings indicate that religious beliefs have a negative and significant effect on accountants' dishonesty and a positive and significant effect on their professional ethics. Additionally, the professional ethics of accountants is a factor that reduces inaccuracies in preparing financial statements, exerting a negative and significant effect. Finally, as a mediating variable, professional ethics explains the relationship between religious beliefs and accountants' dishonesty. The findings confirm that professional ethics serves as a partial mediator in this relationship.

Keywords: Inaccuracy of Accountants, Professional Ethics, Religious Beliefs, Structural Equations Modeling.

* Corresponding Author: taebi@iauk.ac.ir

How to Cite: Khoshbakht, E., Taebi Noghondari, A. (2024). The Effect of Religious Beliefs and the Mediating Role of Professional Ethics on Accountants' Inaccuracy in Preparing Financial Statements, *Empirical Studies in Financial Accounting*, 21(83), 267-304. DOI: 10.22054/qjma.2024.78797.2550

1- Introduction

Fraud and inaccuracies in financial reporting have drawn significant attention in the accounting and auditing professions, particularly regarding their causes and the methods available to prevent fraudulent behavior. The inaccuracy of accountants is a multi-dimensional and complex phenomenon with various causes and effects, often leading to destructive consequences for business units and society.

Increasing levels of inaccuracy in financial reporting have resulted in the bankruptcy of both large and small companies, raising concerns about the quality of financial statements. Consequently, identifying opportunities and possibilities to address accountants' inaccuracies in financial statements has become a key focus for creditors, investors, consultants, legislators, accountants, and other stakeholders.

The expansion of morality and religiosity can often be more effective than laws, regulations, and standards in preventing inaccuracies. Accountants and auditors primarily follow laws and standards imposed by regulatory bodies such as the standards development committee and the auditing organization. However, these externally imposed standards may not always be fully accepted or embraced wholeheartedly. In contrast, religious and moral principles such as honesty and truthfulness are deeply rooted in personal beliefs. These principles often stem from family upbringing and are influenced by factors such as schooling, religion, and public or cultural institutions, which are deeply intertwined with native and natural structures. As a result, there is a stronger likelihood that auditors and accountants will adhere to religious and moral principles compared to externally imposed standards.

2- Literature Review

The relationship between religiosity and religious beliefs can be analyzed through the theory of social norms. Social norm theory suggests that social norms influence people's behavior. It predicts that the religious beliefs of managers are shaped by the religious norms prevalent in their local geographical area. The importance of social and religious norms within a society plays a significant role in fostering people's adherence to these norms. By emphasizing the overall importance of moral behavior, faith-based beliefs provide

specific guidelines and equip adherents with a framework for describing and understanding moral or immoral experiences.

3- Methodology

This research is one of the few studies that utilize the scientific method of construction and experimental proof, conducted based on pre-determined research hypotheses and plans. This type of research is appropriate when the data measurement criteria are quantitative, and statistical techniques are employed to extract results. Additionally, since the data for this study is collected through a questionnaire, it can be classified as survey research. In terms of its purpose, it falls within the applied research category.

In this study, all official accounting and auditing justice experts working at the provincial centers across the country were considered as the statistical population. Using Cochran's formula, the sample size for the study was determined to be 385 individuals. To ensure caution, 400 questionnaires were distributed among the members of the statistical population. Given the existing limitations, the questionnaire was administered online through the Judiciary Research Center. Out of the respondents, 325 individuals completed the questionnaire, and the number of valid responses suitable for analysis was 312. It should be noted that 13 questionnaires were excluded due to incomplete information. Therefore, the total number of questionnaires used for statistical analysis in this study was 312.

4- Results

Figure 1 illustrates the regression coefficients and the paths related to the testing of research hypotheses. The variable of faith-based beliefs is considered an independent variable, the inaccuracy of accountants in financial reporting is the dependent variable, and professional ethics is the mediating variable. Path c represents the relationship between the independent and dependent variables in the absence of a mediating variable. Path a shows the relationship between the independent variable and the mediator, while path b indicates the relationship between the mediator and dependent variables. Additionally, path c' represents the relationship between the independent and dependent variables in the presence of the mediating variable. To test the research hypotheses in Amos software, three mediation models, the direct model and the indirect model were employed. These models

were included in the present study, and the related findings were reported. The findings revealed that religious beliefs have a negative and significant effect on accountants' dishonesty and a positive and significant effect on their professional ethics. Furthermore, the professional ethics of accountants, similar to religious beliefs, is a factor that reduces the inaccuracy of accountants in preparing financial statements and has a negative and significant effect on it. Finally, as a mediating variable, professional ethics explains the relationship between religious beliefs and accountants' dishonesty. The findings confirm that professional ethics is a partial mediator in this relationship.

5- Discussion

This research demonstrated how religiosity and professional ethics can effectively reduce the inaccuracy of accountants in preparing financial statements. The beliefs of accountants and preparers of financial statements can often have a greater impact than reporting laws and standards. Since accountants' dishonesty has highly destructive effects on society, economic stability, and public trust, the findings of the research suggest that strengthening accountants' faith and moral beliefs can help prevent this harmful factor.

6- Conclusion

At first glance, it might be expected that an accountant with strong religious principles would demonstrate higher moral standards, thereby preventing them from preparing reports and financial statements that deviate from accounting principles. This is not always the case, and in some instances, the result may be the opposite. In reality, if religious beliefs alone do not enhance the moral system, they cannot effectively mitigate fraudulent behavior. In such situations, religiosity without moral commitment may manifest as hypocritical behaviors, which not only fails to reduce wrongdoing, but may even exacerbate it. Without ethical commitment, managers and accountants may manipulate financial statements to make them appear favorable, altering the numbers to avoid managerial threats without adhering to ethical principles.

تأثیر باورهای ایمانی و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی

دانشجوی دکتری حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی،
دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران

اسماعیل خوشبخت

استادیار گروه حسابداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه
آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ایران

امیر حسین تائبی نقندری *

چکیده

افزایش میزان تقلب‌های گزارشگری به ورشکستگی شرکت‌های بزرگ و در سطح کلان به بحران‌ها و رسوایی‌های مالی منجر می‌شود و به تبع این بحث؛ عدم درستکاری حسابداران در کانون توجه نهادها و بازارهای مالی قرار می‌گیرد؛ از این رو با توجه تئوری نمایندگی که رابطه بین مالک و مدیر را بررسی می‌کند، شناسایی احتمال وقوع تقلب در صورت‌های مالی و راه‌ها و روش‌های کاهش آن، همواره کانون توجه سرمایه‌گذاران، قانون‌گذاران، مدیران و حساب‌برسان بوده است. از این رو، هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی با توجه به نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای در کشور ایران است. بدین منظور ۴۰۰ پرسشنامه طراحی و در بین اعضای کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی توزیع شد و ۳۱۲ فقره آن در نهایت مورد استفاده و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی تأثیر متغیرها از رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری و برای تحلیل از نرم‌افزار آموس استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران تأثیر منفی و معناداری دارد و بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران دارای تأثیر مثبت و معناداری است. همچنین، اخلاق حرفه‌ای حسابداران نیز همانند باورهای ایمانی، عاملی کاهنده بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی است و بر آن تأثیر منفی و معناداری دارد. در نهایت، اخلاق حرفه‌ای، به‌عنوان یک متغیر میانجی رابطه بین باورهای ایمانی و عدم درستکاری حسابداران را توضیح می‌دهد و متغیر میانجی اخلاق حرفه‌ای، به‌صورت میانجی جزئی است.

کلیدواژه‌ها: اخلاق حرفه‌ای، باورهای ایمانی، عدم درستکاری حسابداران، مدل‌سازی معادلات ساختاری.

مقدمه

حرفه حسابداری در راستای جلب اعتماد عمومی، تحت فشارهای فراوانی قرار دارد. این فشارها با پیدایش ورشکستگی شرکت‌هایی همچون انرون، گلوبالکراسینگ و ورلد کام، سقوط بازار سهام در نیویورک، مسئله تقلب در گزارشگری مالی و تأثیر آن بر اقتصاد و سوءاستفاده‌های مالی، تشدید یافته است. در صورت بروز چنین مواردی، مسئولیت بروز بحران‌های مالی و نابسامانی‌های اقتصادی، عمدتاً به سمت عدم کفایت گزارشگری صورت‌های مالی، وجود استانداردهای حسابداری و حسابرسی نامناسب و سطح پایین عملکرد حساب‌برسان، سوق پیدا کرده است. پیامدهای این عوامل، از بین رفتن اعتبار و اعتماد عمومی حرفه حسابداری و حسابرسی را در پی دارد (نمازی و رجب‌دری، ۱۳۹۷).

نظر به اهمیت موضوع تقلب و عدم درستکاری در گزارشگری مالی، حرفه حسابداری و حسابرسی به علل ایجاد تقلب و راه‌های موجود به منظور جلوگیری از وقوع رفتار متقلبانه در گزارشگری مالی توجه خاصی کرده‌اند (نمازی و ابراهیمی، ۱۳۹۵). عدم درستکاری حسابداران پدیده‌ای چندبعدی، پیچیده و با آثار و علل متفاوتی است که پیامدهای مخربی برای واحدهای تجاری و جامعه به دنبال دارد (چالاک‌کی و قادری، ۱۳۹۴). از سوی دیگر، موضوع‌های حوزه عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی (من جمله تقلب) واکنش گسترده قانون‌گذاری و حرفه حسابداری را در پی داشته که در قالب بیانیه‌ها و قوانین و نظیر آن متجلی شده است (رضازاده و محمدی، ۱۳۹۹).

با وجود اهمیت و تأثیرگذاری نامناسب عدم درستکاری حسابداران بر گزارشگری مالی، راهکار اول وضع قوانین و مقررات بر گزارشگری مالی است، اما این موضوع نتوانسته است از فسادهای مالی و فروپاشی شرکت‌ها جلوگیری کند و بحران‌های مالی اخیر نیز گواه این ادعا است (Marzuki et al., 2017).

اما با وجود این که راهکار قوانین و مقررات از عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری و فساد مالی جلوگیری نکرد، بسیاری از نظریه‌پردازان (Rowe & Mason, 1987؛ Vallar et al., 1988؛ Payne, 2010) راهکارهایی که به باور قلبی، ایمانی و

وجدانی یک حسابدار یا حسابرس مربوط می‌شود را پیشنهاد دادند (Guay et al., 2016). دو راهکار مهمی که در این حوزه مطرح می‌شوند عبارت‌اند از دینداری حسابداران (باورهای ایمانی) و اخلاق حرفه‌ای آنان (Elias, 2004; McGuire et al., 2012). زیرا از بین گرایش‌هایی که یک جامعه را به سمت رونق و شکوفایی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی سوق می‌دهد، باورهای ایمانی و اخلاق در کسب و کار حرفه‌ای آن، اجتناب‌ناپذیرند. ارزش‌های ایمانی و اخلاقی، زیربنایی را فراهم می‌کنند که یک جامعه متمدن بر اساس فرهنگ و رفتاری درست بر پایه آن بنا می‌شود، زیرا بدون این دو عامل، جامعه متمدن از هم‌پاشیده و فرو می‌ریزد (Smith & Taffler, 1992).

گسترش اخلاق و دینداری می‌تواند بسیار تأثیرگذارتر از قوانین و مقررات و استانداردها باشد، زیرا در راهکار اول، حسابداران و حساب‌برسان عمدتاً با قوانین و استانداردهایی سروکار دارند که علی‌رغم اینکه از سمت کمیته تدوین استاندارد و سازمان حسابرسی بر آن‌ها نهاده شده، در حقیقت ممکن است مورد قبول کامل آنان نباشد و به صورت قلبی آن‌ها را نپذیرد، زیرا این استانداردها تا حدی تحمیلی هستند. در حالی که اصول دینداری و اخلاقی مانند صداقت، راستگویی، نیکی، زیبایی و شجاعت به باور قلبی حسابداران و حساب‌برسان مربوط می‌شود و از زمان طفولیت از خانواده شروع شده و تحت تأثیر عواملی چون مدرسه، دوستان، مذهب و نهادهای عمومی و فرهنگی که برگرفته از سازه‌های بومی و ملی است، پیوند بسیار مستحکمی یافته است؛ بنابراین، احتمال پایبندی حسابرس به اصول دینداری و اخلاقی می‌تواند بیشتر باشد.

با توجه به این که اکثر پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه تقلب‌های گزارشگری بر طبق داده‌های استخراج شده از صورت‌های مالی است، پژوهش حاضر با استفاده از عوامل رفتاری و اخلاقی به بررسی عدم‌درستکاری حسابداران گزارشگری مالی می‌پردازد و راه کارهای مناسبی را جهت بهبود کار ارائه می‌دهد. اهمیت پژوهش حاضر در این است تأثیر باورهای ایمانی حسابداران را بر عدم‌درستکاری آنان در تهیه گزارشگری مالی بررسی و نقش اخلاق و رفتار حرفه‌ای آنان در حسابداری را به‌عنوان یک متغیر میانجی بر

این رابطه توضیح می‌دهد. همچنین، این پژوهش می‌تواند به غنی‌تر شدن ادبیات حسابداری در زمینه تقلب، دینداری و اخلاق کمک نماید. افزون بر این، در سطح پژوهش‌های داخلی صورت گرفته در حوزه حسابداری، کمتر پژوهشی به دیدگاه کارشناسان رسمی دادگستری در رشته حسابداری پرداخته است و پژوهش حاضر سعی در پر کردن این مسئله را دارد.

مبانی نظری

اصطلاح میان‌رشته‌ای برای اولین بار در دهه ۱۹۲۰ توسط اعضای «شورای پژوهش علوم اجتماعی» استفاده شد (اعتمادی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸). از آن زمان تاکنون، در بسیاری از موقعیت‌ها و محیط‌های علمی و پژوهشی از فعالیت‌های میان‌رشته‌ای استقبال شده است. نگاهی به سیر تاریخی نظریه‌پردازی در علوم اجتماعی نشان می‌دهد که دیدگاه‌های واگرا در سطوح مختلف خرد و کلان و ذهنی و عینی، راه تلفیق را پیموده و به صورت روزافزونی یکپارچه شده‌اند (حسنی، ۱۳۸۸). این جهت‌گیری تلفیقی را می‌توان به افزایش ارتباطات علمی در بین پژوهش‌گران و تعامل میان دیدگاه‌های آن نسبت داد؛ فن‌آوری‌های نوین ارتباطی با تقویت ارتباطات درون‌رشته‌ای و برون‌رشته‌ای، زمینه ظهور موضوعات پژوهشی جدید، شکل‌گیری حوزه‌های میان‌رشته‌ای و تعامل روش‌شناختی میان علوم مختلف را فراهم کرده است. با توجه به اهمیت مباحث بین‌رشته‌ای، پژوهش حاضر به تلفیق رشته جامعه‌شناسی و الهیات (دینداری و باورهای ایمانی) در رشته حسابداری (گزارشگری مالی) پرداخته است.

اختلاف نظر، دشوار بودن، ماهیت و ابعاد گسترده اصول دینی، موجب شده تا تعریف دقیقی از باورهای ایمانی وجود نداشته باشد. همچنین، به دلیل پیچیدگی، چندبعدی بودن و تنوع برخی از مصادیق، موجب شده است تا عده‌ای از نظریه‌پردازان و تئوریسین‌ها مستقیماً به سراغ دینداری بروند (شجاعی‌زند، ۱۳۸۰). در یک طبقه‌بندی کلی، تعاریف باورهای ایمانی را می‌توان برحسب دو گرایش جامعه‌شناختی (جمععی-اجتماعی) و روان‌شناختی (ذهنی-فردی) طبقه‌بندی کرد. دیدگاه جامعه‌شناختی (جمععی-اجتماعی)؛ به واسطه نفوذ

حیات دینی در آن، دین را اساساً پدیده‌ای جمعی معرفی می‌کنند (نه به صورت فردی). به پیروی از رویکرد حیات دینی، برخی دیگر از جامعه‌شناسان، به بعد جمعی-اجتماعی دین توجه بسیاری دارند؛ مثلاً هربرگ این چنین استدلال کرده است که هویت‌های دینی، اساساً به واسطه اجتماع دینی شکل گرفته و حفظ می‌شوند (Allpot, 1966). در دیدگاهی دیگر، روانشناسان دین هم با تمرکز بر سوگیری‌ها و با رویکرد ذهنی‌ای که افراد را به سمت باورهای مذهبی‌شان سوق می‌دهد، دین را به شکلی عملیاتی تعریف کرده‌اند. «گوردون آلپورت» چهره بارز این گروه هستند. آن‌ها با بکار بردن دو واژه‌ی باورهای درونی و بیرونی، ارتباط میان سبک‌های شخصیتی و سوگیری‌های انگیزشی را از یک سو و نوع و محتوای باور مذهبی را از سویی دیگر ترسیم کرد. از نظر آنان «دین باوران بیرونی»؛ به واسطه کاربردهای منفعت‌طلبانه ایمان که در خدمت منافع فردی است، برانگیخته می‌شوند، در حالی که برای «دین باوران درونی»؛ حقیقت دینی و ارزش‌های اخلاقی، مقدم بر انگیزه‌های شخصی است. وی این دو نوع باور مذهبی را به منزله دو سر یک پیوستار انگیزشی نه سوگیری‌های جداگانه و متمایز در نظر گرفته که اغلب روانشناسان هم آن را پذیرفته‌اند (Durkheim, 2004).

تعریف مفهومی دینداری که در برخی از مطالعات در معنای دینی بودن، التزام دینی و پایبندی دینی آمده است مبتنی بر تعریف دین است (سراج زاده، ۱۳۸۳). بر این مبنا اولاً دینداری صفت مفهوم دین است و دوم این که به لحاظ منطقی می‌توان گفت که رابطه بین دو واژه به نوعی رابطه مفهوم و مصداق است. به عبارت دیگر دین یک مفهوم کلی و دینداری مصداق و جلوه‌ای از آن است. بنابراین دینداری وابستگی تام به دین دارد و فرد دیندار با درجات یا از جهات مختلف می‌کوشد خود را با یک منبع فیاض که از نظر وی در دین متبلور است، هم‌ذات گرداند و بر این اساس میزان و جهت هم‌ذات‌انگاری فرد با دین موردنظر وی دینداری‌اش را روشن می‌سازد (میرسندسی، ۱۳۸۳).

از سوی دیگر، عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی سالانه شرکت‌ها، معضل وسیعی است که هیچ مرز، صنعت، کشور و شرکتی را نمی‌شناسد. همچنین،

عدم درستکاری مدیران، حسابرسان و حسابداران گریبان گیر شرکت های بزرگی همچون انرون، گلوبالکراسینگ و ورلد کام و ... شده است و علاوه بر تأثیرات مخرب بر شرکت ها، بر جنبه های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و بازارهای مالی یک کشور تأثیر بسزایی دارد (Robinson et al., 2012). محققان و نظریه پردازان از این که ویژگی های انسان شناسی متقلبان را کشف کنند، عاجز مانده اند. در ارتکاب عدم درستکاری حسابداران، سه عامل انگیزه (فشار)، فرصت و بهانه تراشی مؤثر هستند. اول باید انگیزه یا فشاری برای انجام عدم درستکاری وجود داشته باشد که غالباً به شکل نیاز بروز پیدا می کند. دوم باید فرصت مغتنمی برای انجام عدم درستکاری وجود داشته باشد که کنترل داخلی ضعیف، عاملی کمکی برای به وجود آمدن فرصت است. سومین عنصر بهانه تراشی یا توانایی افراد عدم درستکاری است که معذوریت های قابل قبول را توجیه رفتار خود می کنند. شرکت ها و مدیران آگاه می توانند با جلوگیری از ایجاد هر یک از این عوامل، خطر وقوع عدم درستکاری حسابداران را کاهش دهند. اگر کارمندان از وجود کنترل های داخلی آگاه باشند، احتمال این که مرتکب تقلب گردند کاهش می یابد (دریایی و همکاران، ۱۳۹۹).

نظریه هنجار اجتماعی پیش بینی می کند که هنجارهای اجتماعی بر رفتار افراد تأثیر می گذارند (پدنیولت، ۲۰۱۰). نظریه هنجارهای اجتماعی پیش بینی می کند که باورهای ایمانی مدیران، متأثر از هنجارهای مذهبی و دینی در یک منطقه جغرافیایی محلی خواهد شد (پوردا و کیلی کورن، ۲۰۱۵). اهمیت هنجارهای اجتماعی و دینی در یک جامعه نقش مهمی در پایبندی افراد به یک هنجار اجتماعی بازی می کند (Bishop & Hydoski, 2009).

باورهای ایمانی با تأکید بر اهمیت کلی رفتار اخلاقی، رهنمودهای خاصی را ارائه می کنند و پیروانی با یک زبان یا مجموعه ای از گروه ها برای توصیف و درک تجارب اخلاقی یا غیر اخلاقی فراهم می آورد (Elias, 2004). McGuire et al. (۲۰۱۲) بیان می کنند در جامعه ای که تا حدی هنجارهای اجتماعی-دینی برجسته می باشد، مدیران به احتمال زیاد در فرایند تصمیم گیری خود هنجارهای دینی را در نظر می گیرند.

به‌عنوان مثال، به اعتقاد مردم، مدیران رده میانی و با سطح باورهای ایمانی بالا می‌توانند فشار را از مدیران رده بالایی برای دستکاری در نتایج و گزارشگری مالی کاهش دهند؛ زیرا مدیران رده بالا فرض می‌کنند که مدیران رده میانی و با سطح باورهای ایمانی بالا بعید است با یک عمل غیراخلاقی بالقوه کسب و کار موافقت کرده و درگیر آن شوند. به‌طور مشابه، مدیران شرکت‌های واقع در مناطق مذهبی‌تر کمتر احتمال دارد تحت فشار برای دستکاری در نتایج مالی باشند؛ زیرا مدیرعامل شرکت و یا تیم مدیریت به احتمال زیاد چنین رفتاری را غیراخلاقی در پرتو شرایط و شواهد می‌بینند.

علاوه بر باورهای ایمانی، یکی از مؤلفه‌های اصلی و نقش میانجی در پژوهش حاضر، اصول اخلاق حرفه‌ای در حسابداری است. در لغت‌نامه وبستر نیز واژه انگلیسی اخلاق، مطالعه راه‌های درست و غلط در رفتار انسان معنی شده است. همچنین، اخلاق را می‌توان به‌عنوان شاخه‌ای از فلسفه تعریف کرد که ارزش را با توجه به رفتار انسان در ارتباط با درستی یا نادرستی اقدام‌ها و نیز خوبی یا بدی نیست و پیامدهای اقدام‌ها مورد توجه قرار می‌دهد. به‌طور ساده و خلاصه اخلاق شامل شناخت صحیح از ناصحیح و انجام صحیح و ترک ناصحیح است (Taffler & Smith, 1992).

اخلاق حرفه‌ای دانشی است که به‌گونه‌ای روشمند، رفتار مناسب و درست را در هر حرفه تبیین و رهنمودهای عملی و کاربردی را برای اخلاق حرفه‌ای خود تدوین نموده‌اند. هدف اساسی از تدوین استانداردهای رفتاری این است که مسئولیت‌های اخلاقی در قبال جامعه، دیگران و محیط حفظ شود. مشاغل نظیر پزشکی، مهندسی، و کالت، حسابداری، حسابرسی و روزنامه‌نگاری، علاوه بر داشتن ویژگی‌های مشترک، به سبب اهمیت اجتماعی از اخلاق حرفه‌ای تدوین شده برخوردار هستند. اصول اخلاقی در این حرفه‌ها، بایدها و نبایدهای رفتاری است. در واقع در رفتارهای اجتماعی تعیین این که چه باید کرد و چه باید نکرد، بر عهده اخلاق می‌باشد. از این رو آن‌چه که محور اصلی احکام حرفه‌ای را تشکیل می‌دهد، همین بایدها و نبایدها است. این احکام، بر مبنای ارزش‌های پذیرفته‌شده صادر می‌شوند و با تعابیری مثل خوب و بد، درست و نادرست، توصیف می‌گردند.

حرفه حسابداری چندین قاعده و اصل اخلاقی تدوین شده دارد که معیارهایی برای شیوه رفتار حسابداران و مهم‌تر از آن، در سایه بروز وقایع و رسوایی‌های مالی اخیر رخ داده شده، الزاماتی را در بر می‌گیرد که فراتر از پایبندی ساده به قانون می‌باشد. این اصول و قواعد و قوانین پیچیده معادل قوانین اخلاقی لازم‌الاجرای سازمانی است، در نتیجه برای تشریح آنچه حسابداران به‌طور اخلاقی ملزم به انجام آن هستند سودمند خواهد بود. در کشور جمهوری اسلامی ایران سازمان حسابرسی، اصول و ضوابطی را در سال ۱۳۷۷ و با عنوان «آیین رفتار حرفه‌ای» منتشر نمود. همچنین جامعه حسابداران رسمی ایران نیز آیین رفتار حرفه‌ای لازم‌الاجرا برای اعضای جامعه را در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است. اخلاق حرفه‌ای در پژوهش حاضر دارای پنج مؤلفه است که شامل: درستکاری و بی‌طرفی، رازداری، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، استقلال و تضاد منافع.

درستکاری: حسابدار حرفه‌ای در انجام خدمات حرفه‌ای خود باید درستکار باشد. درستکاری تنها به معنای صادق بودن نیست بلکه برخورد منصفانه و صادقانه را نیز شامل می‌شود. اصل بی‌طرفی، حسابداران حرفه‌ای را به برخورد منصفانه، درستکارانه و به‌دوراز تضاد منافع ملزم می‌کند. حسابداران حرفه‌ای در ابعاد مختلف به انجام خدمات حرفه‌ای می‌پردازند. صرف‌نظر از نوع یا اندازه خدمات حرفه‌ای، حسابداران حرفه‌ای باید در ارائه این خدمات، درستکاری را حفظ کنند و در قضاوت خود به رعایت کامل بی‌طرفی پایبند باشند.

صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای: حسابدار حرفه‌ای باید خدمات حرفه‌ای را با دقت، شایستگی و پشتکار انجام دهد. وی همواره موظف است میزان دانش و مهارت حرفه‌ای خود را در سطحی نگاه دارد که بتوان اطمینان حاصل کرد، خدمات وی به‌گونه‌ای قابل قبول و مبتنی بر آخرین تحولات در حرفه و قوانین و مقررات ارائه می‌شود.

استقلال: هنگامی که حسابدار حرفه‌ای مستقل مسئولیت انجام کاری را به عهده می‌گیرد که مستلزم گزارشگری حرفه‌ای است باید فاقد هرگونه نفع و علاقه‌ای، صرف‌نظر از آثار واقعی آن، باشد که ممکن است بر درستکاری، بی‌طرفی و استقلال وی تأثیر گذارد یا به

نظر رسد که تأثیر می‌گذارد. حسابداران حرفه‌ای مستقل موردنظر به اشخاص زیر محدود می‌شود:

الف) اشخاص حقیقی یا واحدهای انجام دهنده خدمات حرفه‌ای؛ ب) شرکا یا مالکین مؤسسه حرفه‌ای؛ پ) کلیه مدیران و کارکنان حرفه‌ای درگیر در انجام هرکاری که مستلزم گزارشگری حرفه‌ای است نسبت به همان کار.

رازداری: حسابدار حرفه‌ای باید به محرمانه بودن اطلاعاتی که در جریان ارائه خدمات حرفه‌ای خود به دست می‌آورد توجه کند و نباید چنین اطلاعاتی را بدون مجوز صریح صاحبکار یا کارفرما، استفاده و یا افشا کند؛ مگر آن‌که از نظر قانونی یا حرفه‌ای حق و یا مسئولیت افشای آن را داشته باشد.

تضاد منافع: حسابداران حرفه‌ای اغلب در فرایند ارائه خدمات حرفه‌ای خود با موضوع تضاد منافع روبرو می‌شوند. این گونه موارد تضاد منافع ممکن است به شکل‌های بسیار متفاوت، از موارد نسبتاً ساده تا مسائل پیچیده‌ای چون تقلب و اعمال غیرقانونی بروز کند. هرچند ارائه فهرستی جامع از کلیه مواردی که ممکن است در آن‌ها تضاد منافع پیش آید مقدور نیست، اما حسابدار حرفه‌ای باید همواره نسبت به شرایطی که منجر به بروز تضاد منافع می‌شود، هوشیار باشد (نشریه ۱۲۳ سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵).

زیربنای تئوریک فرضیه‌های پژوهش

زمانی که حسابداران از سطح دینداری، درک امور دینی و آمیزه‌های دینی بالاتری برخوردار باشند، میزان ارتکاب فرآیندهای خارج از اصول حسابداری و عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی کاهش پیدا می‌کند. به گونه‌ای دقیق‌تر، تأثیرگذاری معرفت دینی و دینداری بر حسابداران می‌تواند فرآیندی را جهت کاهش تضاد بین استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی و مدیران در جهت ارتکاب تقلب را به وجود آورد. در نتیجه این عوامل موجب می‌شود تا دینداری حسابداران عاملی مؤثر بر کاهش عدم‌درستکاری آنان در گزارشگری مالی شود و تأثیر منفی بر روی آن داشته باشد. با توجه به موارد مطرح شده فرضیه اول به صورت زیر بیان می‌شود:

فرضیه اول: باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد.

زمانی که حسابداران به باورهای ایمانی پایبند باشند، این پایبندی موجب می‌شود تا آنان در امور خود از درست‌کاری، عدالت و انصاف برخوردار باشند. از عوامل تأثیرگذار عدالت و انصاف، اخلاق حرفه‌ای است که حسابداران با آن سروکار دارند. در این قسمت، رابطه باورهای ایمانی و اخلاقی حسابداران بیشتر می‌شود و نشان‌دهنده رابطه مثبت دو متغیر باورهای ایمانی و اخلاق حرفه‌ای با یکدیگر است. به گونه دقیق‌تر، آمیزه‌های دینی ارتباط بسیار مهم و نزدیکی با رعایت اصول اخلاقی حسابداران در تهیه گزارش‌های مالی دارد. فرضیه دوم به صورت زیر مطرح است:

فرضیه دوم: باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران تأثیر مثبت و معناداری دارد. همان‌طور که باورهای ایمانی با عدم درستکاری حسابداران رابطه منفی و با اخلاق رابطه مثبتی دارد، این مورد غیرهمسو بودن دینداری و اخلاق را با تقلب نشان می‌دهد. اخلاق حسابداران در رعایت موارد انصاف و عدالت با تقلب در تناقض است. با افزایش تعهد و رعایت اصول اخلاقی حسابداران، می‌توان شاهد کاهش عدم درستکاری حسابداران در صورت‌های مالی بود. بنابراین می‌توان رابطه بین اخلاق حرفه‌ای حسابداران و عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را به صورت منفی دید. با توجه به توضیحات فوق، فرضیه سوم به شرح زیر است:

فرضیه سوم: اخلاق حرفه‌ای بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد.

در گروه‌های اجتماعی گاهی دیده می‌شود که افراد دیندار رفتارهای خلاف قانون و عرف دارند که در حوزه مالی این رفتارهای خلاف بیشتر به صورت اختلاس و تقلب است. بنابراین این احتمال به وجود می‌آید که شاید دینداری اشخاص به صورت مستقیم به کاهش رفتارهای متقلبانه آن‌ها منتهی نشود و متغیر پنهان دیگری در بین این رابطه وجود دارد. در حقیقت، اگر باورهای ایمانی به اخلاق والا تر در حسابداران منتهی نشود، نمی‌توان انتظار

داشت که آن‌ها رفتارهای متقلبانه کمتری داشته باشند. در مواردی حتی قالب باورهای ایمانی می‌تواند به‌عنوان سپری از آن‌ها محافظت کند تا رفتارهای متقلبانه ایشان از انتظار پنهان باشد. از این رو انتظار می‌رود فقط دیندارانی رفتارهای متقلبانه کمتری داشته باشند که سطح اخلاقی آن‌ها رشد نموده باشد. به بیان دیگر، اخلاق حرفه‌ای (به‌عنوان متغیر پنهان) رابطه بین باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران را توضیح می‌دهد. با توجه به توضیحات فوق، فرضیه چهارم به شرح زیر است:

فرضیه چهارم: اخلاق حرفه‌ای حسابداران، رابطه بین باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی را توضیح می‌دهد.

روش پژوهش

این پژوهش در زمره پژوهش‌های کمی است که از روش علمی ساخت و اثبات تجربی استفاده می‌کند و بر اساس فرضیه‌ها و طرح‌های پژوهش از قبل تعیین شده انجام می‌شود. این نوع پژوهش‌ها زمانی استفاده می‌شود که معیار اندازه‌گیری داده‌ها کمی است و برای استخراج نتیجه‌ها از فن‌های آماری استفاده می‌شود (Smith, 2019؛ نمازی، ۱۳۸۲: ۶۴). هم‌چنین، از آنجا که داده‌های این مطالعه از طریق پرسشنامه جمع‌آوری می‌شود، می‌توان پژوهش حاضر را از نوع پژوهش‌های پیمایشی دانست. به لحاظ هدف نیز در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد.

جامعه و نمونه آماری

در این مطالعه، کلیه کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی شاغل در سطح مراکز استان‌های کل کشور به‌عنوان جامعه آماری مورد بررسی قرار می‌گیرند. علت استفاده از کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری و حسابرسی این بود که اولاً خود کارشناسان رسمی دادگستری حسابداری، در حیطه دانش حسابداری و حسابرسی متخصص هستند و تجربه لازم در خصوص نظر دهی در ارتباط با تقلب را دارند؛ دوماً، عموماً کسانی که با اختلافی در حوزه حسابداری مواجه شده یا در حل پرونده حسابداری و حسابرسی دچار

مشکل می‌شوند، برای حل و فصل آن به دادگاه مراجعه می‌کنند.

حجم نمونه مورد بررسی در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۵ نفر بود که برای احتیاط، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه بین اعضای جامعه آماری توزیع گردید. از این رو، با توجه به محدودیت‌های موجود، جمع‌آوری پرسشنامه به صورت آنلاین، از طریق مرکز تحقیقات قوه قضاییه انجام شد. در میان افراد پاسخگو، جمعاً ۳۲۵ نفر به پرسشنامه پاسخ دادند که تعداد پاسخ‌های صحیح دریافتی و قابل تحلیل، ۳۱۲ پرسشنامه بوده است. لازم به ذکر است تعداد ۱۳ پرسشنامه به علت کامل نبودن اطلاعات، کنار گذاشته شدند. بنابراین، مجموعاً تعداد پرسشنامه‌های مورد استفاده برای انجام تحلیل آماری در پژوهش حاضر، ۳۱۲ پرسشنامه بوده است (ضریب پاسخگویی ۸۱ درصد بوده است).

ابزار اندازه‌گیری

در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها از روش پیمایشی (پرسشنامه) استفاده شد که یکی از رایج‌ترین شیوه‌گردآوری اطلاعات است. پرسشنامه پژوهش حاضر حاوی چهار بعد است؛ در بعد اول سؤالات عمومی (جمعیت شناختی) مطرح شده است. از این اطلاعات در تجزیه و تحلیل اطلاعات و آماره توصیفی جمعیت شناختی پرسشنامه استفاده شد. در بعد دوم پرسشنامه شامل ۹ پرسش تخصصی چندگزینه‌ای در ارتباط با باورهای ایمانی است که از پاسخ‌دهندگان درخواست شده بر مبنای باورهای باطنی و قلبی خود به پرسش‌ها پاسخ دهند. از آنجائی که پرسشنامه‌های حوزه دینداری به اندازه‌گیری دینداری ظاهری می‌پردازند، پژوهشگر با بررسی متون‌های مربوطه و پژوهش‌های مختلف (Allpot, 1966؛ Campante & David, 2015؛ Kamla, 2019؛ Brayan et al., 2020؛ جوادی آملی، ۱۳۹۶)، ۹ سؤال در ارتباط با دینداری باطنی در حوزه تقلب تهیه کرده و آن‌ها را اندازه‌گیری می‌کند.

در بعد سوم به سؤالات تخصصی مرتبط با عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی پرداخته شده است. از آنجایی که در خصوص عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی، پرسشنامه‌ای استاندارد وجود ندارد، پژوهشگر با توجه به ادبیات

پیشین (Sadgali et al., 2019؛ Reimers & Carpenter, 2005)، پرسشنامه‌ای ساخته و میزان عدم‌درستکاری حسابداران را اندازه‌گیری کرد. در این بعد به ۱۸ پرسش تخصصی در ارتباط با عدم‌درستکاری حسابداران پرداخته شده است. پرسش‌های مربوط به عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی به چهار بخش: ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت، کنترل‌های داخلی، شرایط بازار و صنعت و ویژگی‌های عملیاتی تقسیم‌بندی می‌شوند. نهایتاً در بعد چهارم پرسش‌ها، ۲۰ پرسش مهم در ارتباط با اخلاق حرفه‌ای در رشته حسابداری طراحی شده است. این پرسش‌ها از شماره ۴۸ شروع و به پرسش ۶۷ ختم می‌شوند. همانند پرسشنامه تقلب‌های گزارشگری، برای اندازه‌گیری اخلاق حرفه‌ای نیز از پرسشنامه ساخته‌شده توسط پژوهشگر استفاده شد. از آنجائی که برای اخلاق حرفه‌ای پرسشنامه استاندارد وجود نداشت، پژوهشگر با استفاده از ادبیات اخلاق و حسابداری (Borkowski & Ugras, 1998؛ Conroy & Emerson, 2004؛ Fredin, 2011؛ Miller & Shawver, 2017) سؤالات مربوطه را طراحی کرد. پرسش‌های در ارتباط با اخلاق حرفه‌ای به پنج بعد: درستکاری و بی‌طرفی، رازداری، صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای، استقلال و تضاد منافع تقسیم‌بندی می‌شوند.

نتایج بررسی اولیه (پیش‌آزمون Pre-Test)

در این پژوهش به منظور سنجش اعتبار ابزار اندازه‌گیری و بررسی این موضوع که این ابزار تا چه اندازه خصوصیات موردنظر را اندازه‌گیری می‌کند، اعتبار محتوایی و ساختاری موردبررسی قرار گرفت. بدین منظور، جهت بررسی اعتبار محتوایی و بررسی اینکه آیا سؤال‌ها در راستای اهداف موردنظر تهیه‌شده و هدف را به‌طور مناسب اندازه‌گیری می‌کند، سؤال‌های پرسشنامه در چندین مرحله بررسی شد. بعد از انتخاب پرسش‌نامه درست و استاندارد و پس از آن، روایی صوری پرسش‌نامه توسط استاد محترم راهنما و چند نفر از استادان حسابداری بررسی و تأیید شد. هم‌چنین، به منظور ارتقای روایی ظاهری پژوهش، پرسشنامه توسط دو تن از استادان رشته جامعه‌شناسی و الهیات موردبررسی قرار گرفت. بعد از تأیید پرسش‌نامه توسط استادان نامبرده شده، یک گروه سی نفره از کارشناسان رسمی

دادگستری انتخاب و پرسش‌نامه بین آنان توزیع گردید و سپس، پرسش‌نامه در بین نمونه اصلی توزیع شد. بنابراین، سؤال‌های پرسشنامه از اعتبار محتوایی لازم برخوردار است. افزون بر این، از آنجا که برخی از پرسشنامه‌های مورداستفاده در این پژوهش استاندارد بوده، اعتبار ساختاری آن‌ها در پژوهش‌های دیگر تأیید شده است. سرانجام، پرسشنامه‌هایی از طریق مرکز تحقیقات پژوهش قوه قضائیه، برای کارشناسان رسمی دادگستری در مراکز استان‌ها ارسال گردید.

جدول ۱. مقدار آزمایشی آلفای کرونباخ متغیرها

تعداد	متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
۳۰	باورهای ایمانی	۰/۷۲۲
۳۰	عدم درستکاری حسابداران	۰/۷۱۲
۳۰	اخلاق حرفه‌ای	۰/۶۸۹

یافته‌ها

بررسی ویژگی اطلاعات جامعه‌شناختی

پرسش‌نامه پژوهش شامل ۵ سؤال عمومی مرتبط جنسیت، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، رشته تحصیلی و میزان تجربه کاری پاسخ‌دهندگان است. نتایج به‌دست آمده از جدول توصیفی جامعه‌شناختی پرسش‌نامه نشان می‌دهد که از بین ۳۱۲ نفر پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، ۱۸۹ نفر، معادل ۶۱ درصد را مردان و مابقی را زنان (۳۹ درصد) تشکیل می‌دهند که نشان‌دهنده برتری تعدادی مردان نسبت به زنان در موارد آزمودنی است. هم‌چنین، ۶۷ درصد از پاسخ‌دهندگان متأهل و ۳۳ درصد مابقی مجرد هستند. بررسی مدارک تحصیلی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد که افراد مورد آزمون از سطح سواد بالایی برخوردارند که از این میزان ۶ درصد دارای مدرک کمتر از لیسانس، ۳۷ درصد از افراد دارای مدرک لیسانس، ۳۹ درصد از افراد دارای مدرک کارشناسی‌ارشد و ۱۸ درصد مابقی دارای مدرک دکتری هستند. بنابر اطلاعات دریافتی از آزمودنی‌ها، ۷۷ درصد از آن‌ها در رشته حسابداری، ۷ درصد در رشته حسابداری مدیریت، ۳ درصد در رشته حسابرسی و مابقی

(۱۳ درصد) در سایر رشته‌ها تحصیل کرده‌اند. نهایتاً، بررسی میزان تجربه حرفه‌ای آزمودنی‌ها بیان‌گر این است که درصد از افراد دارای سابقه کاری تا ۱۰ سال و بیشتر حتی بالاتر از ۲۰ سال را دارند که این نشان‌دهنده تجربه بالا و کافی افراد می‌باشد.

جدول ۲. ویژگی دموگرافیک

درصد	فراوانی	شرح سؤال		درصد	فراوانی	شرح سؤال	
٪۷۷	۲۴۰	حسابداری	رشته تحصیلی	٪۳۹	۱۲۳	زن	جنسیت
٪۷	۲۱	حسابداری مدیریت		٪۶۱	۱۸۹	مرد	
٪۳	۱۰	حسابرسی		٪۱۰۰	۳۱۲	مجموع	
٪۱۳	۴۱	سایر		٪۳۳	۱۰۳	مجرد	وضعیت تأهل
٪۱۰۰	۳۱۲	مجموع	٪۶۷	۲۰۹	متأهل		
٪۱۳	۴۰	کمتر از ۵ سال	تجربه کاری	٪۱۰۰	۳۱۲	مجموع	میزان تحصیلات
٪۲۸	۸۷	۵ تا ۱۰ سال		٪۶	۱۹	کمتر از لیسانس	
٪۳۹	۱۲۳	۱۱ تا ۲۰ سال		٪۳۷	۱۱۶	لیسانس	
٪۲۰	۶۲	بالاتر از ۲۰ سال		٪۳۹	۱۲۱	فوق لیسانس	
٪۱۰۰	۳۱۲	مجموع		٪۱۸	۵۶	دکتری	
				٪۱۰۰	۳۱۲	مجموع	

آماره توصیفی سازه‌های پژوهش

جدول شماره ۳، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی سازه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است که متغیرهای جدول ۳، با استفاده از روش مجموع پاسخ سؤالات برای هر متغیر بکار برده شده است (یعنی سؤالات در نرم‌افزار SPSS توسط گزینه (Camput) جمع و متغیرهای مربوطه را ساخته‌اند؛ این روش برای تمامی متغیرها به یک شکل می‌باشد). طبق نتایج این جدول، متغیر باورهای ایمانی، دارای میانگین ۲۴/۲۵۶ و انحراف معیار ۹/۳۴۰ است. مؤلفه‌های عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارای بیشترین میانگین در کنترل داخلی ۲۰/۵۴۸ و کمترین میانگین در ویژگی‌های مدیریت ۱۴/۱۶۶ است. در خصوص مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای نیز، تضاد منافع با میانگین ۱۵/۰۶۰؛ استقلال ۱۲/۹۹۰؛

مراقبت حرفه‌ای ۹/۳۶۸؛ رازداری ۱۵/۴۲۳ و درستکاری با میانگین ۱۶/۵۳۲ است. در نهایت، یافته‌های به‌دست آمده از آماره‌های توصیفی دلالت بر تأثیرگذاری ابعاد دینداری و اخلاق حرفه‌ای در کسب و کار حرفه حسابداری بر مؤلفه‌های تقلب‌های گزارشگری مالی را نشان می‌دهد.

جدول ۳. آماره توصیفی سازه‌های پژوهش

دامنه تغییرات	کمینه	بیشینه	انحراف معیار	میانگین	سازه	
					آماره	
۳۱/۰۰	۱۱/۰۰	۴۲/۰۰	۹/۳۴۰	۲۴/۲۵۶	دینداری باطنی	باورهای ایمانی
۱۳/۰۰	۷/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۰۷۸	۱۴/۱۶۶	ویژگی مدیریت	عدم درستکاری حسابداران
۱۶/۰۰	۹/۰۰	۲۵/۰۰	۴/۸۱۰	۲۰/۵۴۸	کنترل داخلی	
۱۸/۰۰	۷/۰۰	۲۵/۰۰	۵/۵۲۰	۱۸/۵۵۱	بازار و صنعت	
۱۵/۰۰	۵/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۵۸۳	۱۴/۹۸۷	ویژگی عملیاتی	
۱۸/۰۰	۶/۰۰	۲۴/۰۰	۵/۳۱۳	۱۵/۰۶۰	تضاد منافع	اخلاق حرفه‌ای
۱۵/۰۰	۵/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۳۱۴	۱۲/۹۹۰	استقلال	
۱۱/۰۰	۴/۰۰	۱۵/۰۰	۳/۱۲۵	۹/۳۶۸	مراقبت حرفه‌ای	
۱۳/۰۰	۷/۰۰	۲۰/۰۰	۴/۱۳۹	۱۵/۴۲۳	رازداری	
۱۲/۰۰	۸/۰۰	۲۰/۰۰	۳/۵۲۰	۱۶/۵۳۲	درستکاری	

روایی و پایایی

ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

ضریب آلفای کرونباخ معیاری کلاسیک برای سنجش پایایی و سنج‌های مناسب برای ارزیابی پایداری درونی (سازگاری درونی) محسوب می‌شود. با توجه به جدول ۴، ضریب آلفای کرونباخ همه متغیرها از مقدار عددی ۰/۷ بیشتر است. بنابراین، پایداری درونی بالا سازه‌های پژوهش و شاخص‌ها را نشان می‌دهد. هم‌چنین، ضریب پایایی ترکیبی همه متغیرها بیشتر از ۰/۷ است که این نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل اندازه‌گیری است. نهایتاً، با عنایت به مقدار عددی مناسب اتخاذشده سازه‌ها و شاخص‌ها، می‌توان وضعیت آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی پژوهش حاضر را مورد تأیید قرار داد.

جدول ۴. شاخص‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای پژوهش

سازه‌ها	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	واریانس استخراجی
باورهای ایمانی	۰/۸۳۸	۰/۸۲۳	۰/۵۴۸
عدم‌درستکاری حسابداران	۰/۷۶۹	۰/۷۶۷	۰/۶۴۸
اخلاق حرفه‌ای	۰/۸۷۰	۰/۸۶۱	۰/۵۷۳

تحلیل عاملی تأییدی

بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار ارتباط شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است (Hulland, 1999). نکته مهم در اینجا این است که اگر محقق پس از محاسبه بارهای عاملی بین سازه و شاخص‌های آن با مقادیری کمتر از ۰/۴ مواجه شد، باید آن شاخص‌ها (سؤالات پرسش‌نامه) را اصلاح نموده و یا از مدل تحقیق خود حذف نماید. بعد از اجرای مدل اولیه مدل، سؤالاتی که بارهای عاملی آن‌ها کمتر از ۰/۴ بوده حذف و مدل جدید مجدداً مورد بررسی قرار گرفته است. جدول ۵، ضرایب بارهای عاملی مربوط به هر سازه را نشان می‌دهد. با توجه به این جدول، تمامی سؤالات مقدار مناسبی را اتخاذ کرده‌اند.

جدول ۵. ضرایب بارهای عاملی سازه‌های پژوهش

متغیر	سازه	بارهای عاملی	متغیر	سازه	بارهای عاملی
عدم‌درستکاری حسابداران	DE1	۰/۷۷	عدم‌درستکاری حسابداران	DE11	۰/۶۹
	DE2	۰/۷۶		DE12	۰/۷۸
	DE4	۰/۶۵		DE13	۰/۷۲
	DE5	۰/۶۷		DE14	۰/۷۴
	DE6	۰/۶۶		DE15	۰/۶۵
	DE8	۰/۷۶		DE16	۰/۷۸
	DE9	۰/۷۸		DE17	۰/۶۶

متغیر	سازه	بارهای عاملی	متغیر	سازه	بارهای عاملی
	DE18	۰/۷۶		DE10	۰/۶۶
اخلاق حرفه‌ای	ME13	۰/۷۶	اخلاق حرفه‌ای	ME1	۰/۶۹
	ME14	۰/۷۰		ME6	۰/۸۹
	ME17	۰/۷۱		ME8	۰/۷۴
	ME18	۰/۷۹		ME10	۰/۶۸
	ME19	۰/۷۵		ME11	۰/۶۵
	ME20	۰/۷۲		ME12	۰/۷۵
	IN2-27	۰/۶۵		IN2-21	۰/۸۱
باورهای ایمانی	IN2-28	۰/۷۲	باورهای ایمانی	IN2-23	۰/۷۷۶
	IN2-29	۰/۸۰		IN2-24	۰/۷۹
				IN2-25	۰/۸۲

برازش مدل ساختاری

پارامترهای مدل

منظور از برازش مدل این است که تا چه حد یک مدل با داده‌های مربوطه سازگاری و توافق دارد. لذا در این قسمت به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می‌شود تا از سازگاری آن با داده‌های پژوهش اطمینان حاصل گردد و در نهایت پاسخ سؤالات پژوهش استنتاج گردد. مطابق با مدل Mathieu and Taylor (۲۰۰۶)، متغیر میانجی در صورتی بر رابطه متغیر مستقل و متغیر وابسته، اثر میانجی‌گری دارد یا به اصطلاح این رابطه را توضیح می‌دهد که سه شرط زیر وجود داشته باشد: (۱) مسیر c وجود داشته باشد (متغیر مستقل بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد)؛ (۲) مسیر a وجود داشته باشد (متغیر مستقل بر متغیر میانجی اثر معنادار داشته باشد)؛ (۳) مسیر b وجود داشته باشد (متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد). زمانی که سه شرط فوق اعمال شود، رابطه میانجی وجود دارد و مسیر c' بررسی می‌شود. اگر مسیر c' وجود داشته باشد (متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار داشته باشد)، اثر میانجی، جزئی است و اگر مسیر c'

وجود نداشته باشد (متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر متغیر وابسته اثر معنادار نداشته باشد)، اثر میانجی به صورت کامل است.

بنابراین سه مدل مستقیم، غیرمستقیم و میانجی در پژوهش حاضر بررسی می‌شود. در مدل مستقیم، فقط رابطه بین متغیر مستقل و وابسته (تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری یعنی مسیر c) بررسی می‌شود. در مدل غیرمستقیم، رابطه بین متغیر مستقل بر میانجی و میانجی بر وابسته بررسی می‌شود (تأثیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای یعنی مسیر a و تأثیر اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی یعنی مسیر b). در نهایت مدل میانجی بررسی می‌شود، یعنی متغیر مستقل با حضور متغیر میانجی بر تقلب‌های گزارشگری مالی تأثیر دارد (تأثیر باورهای ایمانی با حضور میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی یعنی مسیر c').

منظور از برازش مدل این است که تا چه حد یک مدل با داده‌های مربوطه سازگاری و توافق دارد. لذا در این قسمت به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می‌شود تا از سازگاری آن با داده‌های پژوهش اطمینان حاصل گردد و در نهایت پاسخ سؤالات پژوهش استنتاج گردد.

برای اندازه‌گیری برازش مدل با حضور متغیر مستقل دینداری باطنی با توجه به جدول ۶، از شاخص‌های زیر استفاده شد. CFI شاخصی است که برازش مدل پیشنهادشده به مدل مستقل (که فرض می‌کند بین داده‌ها رابطه‌ای وجود ندارد) را می‌سنجد. بنابراین، CFI در مدل میانجی برابر ۰/۹۴۵، مدل مستقیم برابر ۰/۸۷۰ و در مدل غیرمستقیم برابر ۰/۹۲۴ است. نسبت PNFI در مدل میانجی برابر ۰/۸۳۷، در مدل مستقیم برابر ۰/۷۷۲ و در مدل غیرمستقیم برابر ۰/۸۲۷ است. با توجه به این که مقادیر ۰/۷ و بالاتر قابل قبول می‌باشند، این اندازه‌ها نیز نمایانگر برازش قابل قبول مدل هستند. RMSE، متوسط باقی‌مانده‌های بین همبستگی / کوواریانس مشاهده‌شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه است. مقدار مناسب RMSEA باید کمتر از ۰/۰۸ به معنای برازش خوب مدل می‌باشد. با توجه به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم، مقدار عددی RMSEA به ترتیب ۰/۰۵۰، ۰/۰۷۶ و ۰/۰۵۰ است و از برازش خوب و قابل قبولی برخوردار است. همچنین، معیارهای TLI و IFI با توجه به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم مقدار

عددی بین ۰/۸۶۴ تا ۰/۹۴۵ را کسب کرده‌اند. در نتیجه از تمامی شاخص‌ها این‌طور استنباط می‌شود که مدل پژوهش برازش مطلوبی دارد. با توجه به نتایج فوق شاخص‌های برازش مدل میانجی از مدل‌های مستقیم و غیرمستقیم قوی‌تر است. بنابراین، با توجه به شاخص‌های گزارش شده، مدل میانجی بهترین برازش مدل را داشته است.

جدول ۶. برازش مدل ساختاری با توجه به متغیر مستقل دینداری باطنی

شاخص	مدل میانجی	مدل مستقیم	مدل غیرمستقیم	بrazش قابل قبول
X^2	۱۷۵۹/۶۳۲	۲۷۶۰/۱۵۲	۱۷۷۲/۰۰۳	$df \leq X^2 \leq 3 df$
DF	۱۰۳۱	۱۰۳۳	۱۰۳۲	-
CMIN/DF	۱/۷۰۷	۲/۶۷۲	۱/۷۲۷	$1 < X^2/df < 5$
CFI	۰/۹۴۵	۰/۸۷۰	۰/۹۲۴	$0.90 \leq CFI$
TLI	۰/۹۴۳	۰/۸۶۴	۰/۹۲۲	$0.90 \leq TLI$
IFI	۰/۹۴۵	۰/۸۷۱	۰/۹۲۵	$0.90 \leq IFI$
PNFI	۰/۸۳۷	۰/۷۷۲	۰/۸۲۷	$0.50 \leq PNFI$
RMSEA	۰/۰۵۰	۰/۰۷۶	۰/۰۵۰	$RMSEA < 0.1$

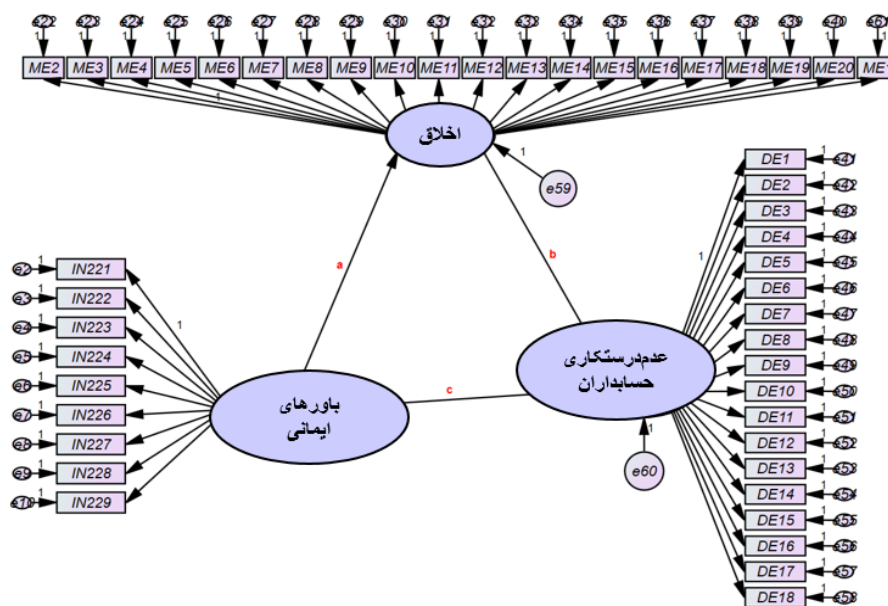
مدل فرضیه‌های پژوهش

شکل ۱، ضریب رگرسیونی و مسیرهای مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد. متغیر باورهای ایمانی به‌عنوان متغیر مستقل؛ عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی به‌عنوان متغیر وابسته و اخلاق حرفه‌ای به‌عنوان متغیر میانجی در نظر گرفته شده است. مسیر c نشان‌دهنده رابطه میان متغیر مستقل و وابسته در عدم حضور متغیر میانجی است. مسیر a، نشان‌دهنده رابطه میان متغیر مستقل و میانجی و مسیر b نشان‌دهنده رابطه بین متغیر میانجی و وابسته است. همچنین، c' نشان‌دهنده رابطه میان متغیر مستقل و وابسته در حضور متغیر میانجی است. لازم به ذکر برای بررسی فرضیه‌های پژوهش در نرم‌افزار آموس، نیاز به سه مدل میانجی، مدل مستقیم و مدل غیرمستقیم است که این مدل‌ها در پژوهش حاضر لحاظ گردید و یافته‌های مربوط به آن گزارش شد. مدل میانجی، تمام روابط بین متغیرها بررسی شده است یعنی تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی با حضور متغیر میانجی اخلاق حرفه‌ای است. مدل مستقیم،

تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی است، درحالی‌که سایر روابط حذف شده است. مدل غیرمستقیم، تأثیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای و تأثیر اخلاق بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی است، درحالی‌که تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی حذف شده است.

شکل ۱. مدل فرضیه‌های پژوهش با حضور متغیر مستقل باورهای ایمانی

آزمون فرضیه‌های پژوهش

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه‌ها (با فرض متغیر مستقل دینداری باطنی)

نتیجه	مدل غیرمستقیم		مدل مستقیم		مدل میانجی		متغیر وابسته	متغیر مستقل	مسیر
	ضریب معناداری	ضریب	ضریب معناداری	ضریب	ضریب معناداری	ضریب			
عدم رد	-	-	۰/۰۰۰	-۰/۵۵	-	-	عدم‌درستکاری	باور ایمانی	c
عدم رد	۰/۰۰۱	۰/۴۰	-	-	۰/۰۰۰	۰/۵۶	اخلاق	باور ایمانی	a
عدم رد	۰/۰۰۰	-۰/۲۳	-	-	۰/۰۰۰	-۰/۳۳	عدم‌درستکاری	اخلاق	b
اثر میانجی جزئی	-	-	-	-	۰/۰۰۲	-۰/۴۹	عدم‌درستکاری	باور ایمانی	c'

فرضیه اول: باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر

منفی و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی تأثیر متغیر باورهای ایمانی بر عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی برابر ۰/۵۵۱- می باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر ۱۴/۰۵۳- و بیشتر از ۱/۹۶ می باشد که نشان از معنی دار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. به طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل، حاکی از آن است که باورهای ایمانی حسابداران با توجه به پرسش های ساخته شده توسط پژوهشگر، عدم درستکاری را به طور منفی و معنادار تحت تأثیر قرار می دهد. یعنی هر چه حسابداران از پایبندی دینی بیشتری در مسائل کاری و شخصی خود برخوردار باشند، مقدار عدم درستکاری آنان در گزارشگری مالی کاهش می یابد.

به طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل، حاکی از آن است که باورهای ایمانی حسابداران با توجه به پرسش های ساخته شده توسط پژوهش گر، عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را به طور منفی و معنادار تحت تأثیر قرار می دهد. یعنی هر چه حسابداران از پایبندی ایمانی بیشتری در مسائل کاری و شخصی خود برخوردار باشند، مقدار عدم درستکاری آنان در گزارشگری مالی کاهش می یابد. زیرا باورهای ایمانی، به صورت ارادت قبلی است و بالاتر از هر گونه قوانین بازدارنده برای جلوگیری و کاهش تقلب های گزارشگری مالی است. بنابراین با توجه به یافته فرضیه اول، باورهای ایمانی می تواند عاملی کاهنده در عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی باشد. به گونه ای دقیق تر، هنجارهای دینی و دینداری می تواند مکانیزمی برای کاهش تضاد بین استفاده کنندگان از صورت های مالی و مدیران در جهت ارتکاب تقلب باشد. همچنین اگر نظارت بیرونی بر فرآیند گزارشگری شرکت ها کم باشد، عوامل دینداری می توانند به عنوان مکانیزمی برای نظارت بر رفتار گزارشگری شرکت ها عمل کنند. از این رو می توان بیان نمود که سطح باورهای ایمانی حسابداران یکی از راه هایی است که می تواند برای شرکت ها ارزش آفرین باشد. همچنین، یافته های پژوهش نشان دهنده این است که اعتقادات معنوی و سطح دینداری حسابداران نقش مهمی در کاهش عدم درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارد. بنابراین یافته های پژوهش حاضر با یافته های Carpenter and

Reimers (۲۰۰۵)؛ Guay et al., (۲۰۱۶)؛ سپاسی و حسنی (۱۳۹۵)؛ پورحیدری و بذرافشان (۱۳۹۱) به‌طور مستقیم و غیرمستقیم همسو است.

فرضیه دوم: باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران تأثیر مثبت و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی تأثیر متغیر باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای برابر با ۰/۵۶۰ می‌باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر ۱۳/۶۶۷ و بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد که نشان از معنی‌دار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. به‌طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل با توجه به پرسش‌های ساخته‌شده توسط پژوهشگر، حاکی از آن است که باورهای ایمانی، اخلاق حرفه‌ای حسابداران را به‌طور مثبت و معنادار تحت تأثیر قرار می‌دهد و بین باورهای ایمانی حسابداران و اخلاق حرفه‌ای آنان رابطه مستقیمی وجود دارد.

این یافته نشان‌دهنده این است که با افزایش سطح باورهای ایمانی حسابداران، عمل به اصول اخلاقی درست و حرفه‌ای بیشتر می‌شود. به‌گونه دقیق‌تر، آمیزه‌های دینی ارتباط بسیار مهم و نزدیکی با رعایت اصول اخلاقی حسابداران در تهیه گزارش‌های مالی دارد. همچنین، عوامل زمینه‌ای و تعدیل‌کننده‌ای هم وجود دارند که ارتباط بین دینداری و اصول اخلاقی را تضعیف و تقویت می‌کنند. با افزایش رتبه سازمانی، هویت سازمانی و حرفه‌ای در فرد تقویت شده و این ارتباط تضعیف می‌شود. این ارتباط در میان افراد بدطینت، ثروتمند و خودشیفته کم‌رنگ‌تر است. از این رو، مدیریت با پررنگ‌تر کردن ارج نهادن به اصول اخلاقی در کار، می‌تواند فضایی مناسب را برای حسابداران به وجود آورد تا آن‌ها با در نظر گرفتن اخلاق حرفه‌ای خود، گزارشگری و انجام فعالیت‌ها را به‌گونه‌ای مناسب انجام دهند. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Shawver and Miller (۲۰۱۷)؛ Kamla (۲۰۱۹)؛ رضازاده و همکاران (۱۳۹۹) به‌طور مستقیم و غیرمستقیم همسو است.

فرضیه سوم: اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی تأثیر منفی و معناداری دارد. با توجه به جدول ۷ ضریب رگرسیونی متغیر اخلاق حرفه‌ای حسابداران بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی برابر ۰/۳۳۰- است که نشان

از معنادار بودن این ضریب در سطح خطای ۵ درصد است. همچنین وجود مسیر b تأیید می‌شود. به‌طور کلی یافته‌های حاصل از برآورد مدل، حاکی از آن است که اخلاق حرفه‌ای حسابداران، به‌صورت منفی و معناداری عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

یافته‌های حاصل از فرضیه سوم نشان داد که اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی دارای تأثیر منفی و معناداری است. این بدان معناست که اخلاق حرفه‌ای با عدم‌درستکاری رابطه عکس و غیرمستقیم دارد. یعنی با افزایش تعهد اخلاق و رعایت اصول اخلاقی حسابداران، می‌توان شاهد کاهش در عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی بود. دلیل این امر که اخلاق حرفه‌ای تأثیر معناداری بر تقلب‌های گزارشگری دارد، می‌تواند این باشد که اخلاق حرفه‌ای عاملی مهم و تأثیرگذار بر رفتار حسابداران و مدیران در محیط واحد تجاری است. به‌عبارت‌دیگر، سطح بالاتر اخلاق حرفه‌ای منجر به رفتار مثبتی می‌شود که به نفع واحد تجاری است و در نتیجه کاهش عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری را در پی دارد. به همین دلیل حسابدارانی که سطح اخلاق حرفه‌ای بالاتری دارند، کمتر به فعالیت‌هایی که منجر به آسیب شرکت می‌شود، دست می‌زنند و این دیدگاه وجود دارد که حسابداران دارای اخلاق حرفه‌ای بالا به‌منظور ریشه کن کردن تقلب و حفاظت از حرفه در جامعه با احتمال بالاتری عدم‌درستکاری را گزارش خواهند کرد. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Moss et al., (۲۰۱۸)، Pedneault, (۲۰۱۰)؛ نمازی و ابراهیمی (۱۳۹۵)؛ اعتمادی و همکاران (۱۳۹۱) منطبق است.

فرضیه چهارم: اخلاق حرفه‌ای حسابداران، رابطه بین باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه گزارشگری مالی را توضیح می‌دهد. با توجه به مدل میانجی، متغیر دینداری باطنی حسابداران بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی (۰/۴۹-) در سطح خطای زیر پنج درصد معنادار است (مسیر c). بنابراین، این نتایج نشان می‌دهد که باورهای ایمانی حسابداران بر عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی در حضور متغیر اخلاق

حرفه‌ای است که اثرگذار می‌باشد و فرآیند عدم‌درستکاری حسابداران را می‌تواند کاهش دهد. به عبارتی، متغیر مستقل در حضور متغیر میانجی بر وابسته اثر می‌گذارد (مدل میانجی). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اخلاق حرفه‌ای به‌عنوان متغیر میانجی (از نوع جزئی) رابطه بین دینداری باطنی حسابداران و عدم‌درستکاری حسابداران آنان را توضیح می‌دهد.

بر مبنای یافته‌های فرضیه چهارم، نشان داده شد که علاوه بر تأثیر باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی، اخلاق حرفه‌ای حسابداران هم می‌تواند به‌صورت غیرمستقیم بر این رابطه تأثیرگذار باشد و بر رابطه بین این دو متغیر را توضیح دهد. حسابداران هر چه از دینداری بالاتری برخوردار باشند، می‌توانند در کارهای خود خطر ارتکاب به عدم‌درستکاری را کاهش دهند. یکی از عوامل دیگر که می‌تواند به همراه باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری تأثیرگذار باشد، اخلاق حرفه‌ای حسابداران است. بر مبنای یافته‌های فرضیه چهارم، دیندار بودن حسابداران می‌تواند آن‌ها را از اصول اخلاقی بالاتری برخوردار سازد و در نظر گرفتن تأثیر اصول اخلاقی و دینداری بر ارتکاب عدم‌درستکاری قابل ملاحظه است. بنابراین یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های Purda and Skillicorn (۲۰۱۵)؛ Moss et al. (۲۰۱۸)؛ Mathieu and Taylor (۲۰۰۶)؛ رضازاده و محمدی (۱۳۹۹)؛ نمازی و ابراهیمی (۱۳۹۵) به‌طور مستقیم و غیرمستقیم همسو است.

بحث و نتیجه‌گیری

گزارشگری مالی یکی از مهم‌ترین منابع اطلاعاتی جهت تصمیم‌گیری اقتصادی توسط مدیران، سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان و سایر ذینفعان است. از آنجایی که این اطلاعات ممکن به‌صورت صحیح و درست در اختیار استفاده‌کنندگان قرار نگیرد، بین مدیران و سایر استفاده‌کنندگان عدم‌تقارن اطلاعاتی ایجاد می‌شود که به تهیه‌کنندگان اطلاعات اجازه می‌دهد تا در تهیه و گزارش اطلاعات، از اختیار خود در جهت منافع شخصی استفاده نمایند. از این‌رو پژوهش حاضر به بررسی موضوع باورهای ایمانی در بین حسابداران و کارشناسان رسمی حسابداری پرداخت. با توجه به این که موضوع تقلب در

گزارشگری مالی یکی از مهم‌ترین مسائل و دغدغه‌های استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی است، در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه باورهای ایمانی، باورها و اعتقادات دینی حسابداران مشخص گردید و سپس، اثر این باورها روی راه‌های گریز و عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی مورد آزمون قرار گرفت. همچنین، اصول اخلاق حرفه‌ای حسابداران هم به‌عنوان یک متغیر میانجی بر این رابطه توضیح داده شد. در این پژوهش نشان داده شد که چگونه دینداری و اخلاق حرفه‌ای می‌تواند در کاهش عدم‌درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی تأثیرگذار باشد. زیرا باورهای ایمانی حسابداران و تهیه‌کنندگان صورت‌های مالی می‌تواند بسیار مؤثرتر از قوانین و استانداردهای گزارشگری باشد. از آنجایی که عدم‌درستکاری حسابداران آثارهای بسیار مخربی بر جامعه و ثبات اقتصادی و اعتمادپذیری عمومی دارد، با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان باورهای ایمانی و اخلاقی حسابداران را تقویت کرد تا از این عامل مخرب جلوگیری کرد.

در نگاه اول انتظار می‌رود که اگر فرد حسابدار از اصول دینی بالایی برخوردار باشد، این عامل بر سطح اخلاقی وی تأثیرگذار است و مانع می‌شود تا شخص حسابدار گزارش‌ها و صورت‌های مالی را خارج از اصول حسابداری تهیه کند. اما گاهی این اتفاق نمی‌افتد و در مواردی نتیجه برعکس است. در حقیقت، اگر باورهای ایمانی باعث بهبود سیستم اخلاقی نشود به‌تنهایی نمی‌تواند باعث کاهش آثار سو در رفتارهای متقلبانانه گردد. به شکلی که دینداری فاقد اخلاق بیشتر به‌صورت رفتارهای ریاکارانه‌ای خواهد بود که نه تنها باعث کاهش عدم‌درستکاری نمی‌شود، بلکه آن را افزایش خواهد داد. مدیران و حسابداران در نبود تعهد اخلاقی صورت‌های مالی را خوش آب و رنگ جلوه می‌دهند و برای رهایی از تهدیدات مدیریت بدون توجه به اصول اخلاقی دست به تغییر اعداد و ارقام می‌زنند.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد‌های پژوهش ارائه راه‌کارهایی مبتنی بر ارزیابی یافته‌های پژوهش است که توسط پژوهش‌گر ارائه می‌شود. این پیشنهادها در قالب پیشنهاد‌های کاربردی و پیشنهاد‌هایی برای

پژوهش‌گران آینده تقسیم می‌شود.

پیشنهاد‌های کاربردی پژوهش

بر مبنای یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های کاربردی زیر جهت انجام و پیاده‌سازی موارد بین‌رشته‌ای، حسابداری، مالی و جامعه‌شناختی ارائه می‌گردد:

الف) بر مبنای یافته‌ها، با توجه به فرضیه اول پژوهش، با توجه به تأثیر منفی باورهای ایمانی بر عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری، از آنجا که سطح دینداری مدیران و حسابداران، عاملی مهم در بروز رفتاری صادقانه و کاهش عدم‌درستکاری در گزارشگری مالی محسوب می‌شود، به سازمان بورس اوراق بهادار، مسئولان فرهنگی-اجتماعی و انجمن‌های حسابداری پیشنهاد می‌شود که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی، بسترهای لازم را در جهت ارتقای آموزه‌های دینی و اخلاقی حسابداران شرکت فراهم آورند.

ب) با توجه به فرضیه دوم پژوهش، از آنجایی که باورهای ایمانی بر اخلاق حرفه‌ای تأثیر دارد، به شرکت‌ها توصیه می‌شود به مسائل مربوط به دینداری و اخلاق حرفه‌ای با هم‌دیگر و به‌طور مشترک توجه کنند. زیرا با توجه یافته‌ها، هر چه حسابداران دیندارتر بوده‌اند، از شدت اخلاقی بالاتری برخوردار بودند و اصول آیین رفتار حرفه‌ای بیشتری را رعایت می‌کنند.

ج) با توجه به فرضیه سوم پژوهش، اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری حسابداران دارای تأثیر منفی است. به مدیران پیشنهاد می‌شود تا با ایجاد فضایی مناسب و قابل اعتماد و ارج نهادن به ارزش‌های انسانی، اصول اخلاق حرفه‌ای را در واحد تجاری گسترش دهند و فرهنگ درستکاری را در شرکت‌ها رواج دهند. همچنین، در آموزش‌هایی که برای پرسنل خود برگزار می‌کنند، حتماً آموزش اصول اخلاقی را به‌طور ویژه‌ای بیان کنند.

د) با توجه به فرضیه چهارم و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر باورهای ایمانی و عدم‌درستکاری حسابداران در گزارشگری مالی، جهت استخدام افراد در سازمان‌ها و شرکت‌ها، به مدیران و مسئولان مربوطه پیشنهاد می‌شود تا فقط به‌ظاهر دیندار بودن فرد توجه نکنند، بلکه به اخلاق آن‌ها هم توجه نمایند. زیرا داشتن هر دو جنبه از دینداری و

اخلاق حرفه‌ای بسیار مهم و تأثیرگذار در تهیه گزارش‌های مالی است. توجه به اخلاق و دینداری به‌طور مشترک از هر استاندارد و قانونی برای جلوگیری از تقلب مناسب‌تر است. همچنین، به قوه قضاییه و دادگستری پیشنهاد می‌شود تا علاوه بر دانش فنی لازم در حوزه حسابداری، از مراکز و کانون‌های کارشناسان رسمی دادگستری بخواهند با برگزاری کارگاه‌های اخلاقی و دینداری، اخلاق حرفه‌ای و دینداری در حوزه حسابداری را در نظرات کارشناسانه خود اعمال نمایند.

پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی

به‌منظور استفاده هرچه بیشتر از نتایج پژوهش حاضر و نیز کمک به روشن‌تر شدن رابطه بین دینداری حسابداران و تقلب‌های گزارشگری مالی با در نظر گرفتن جزئیات آن‌ها، به پژوهش‌گران آتی پیشنهاد می‌گردد تا به بررسی موضوعات زیر بپردازند:

- ۱) تأثیر ابعاد دینداری حسابداران در زمینه اجتناب و فرار مالیاتی
- ۲) ارزیابی دینداری حساب‌برسان بر حسابرسی داخلی
- ۳) بررسی تأثیر دینداری حساب‌برسان بر مدیریت ریسک
- ۴) بررسی تأثیر دینداری حساب‌برسان بر نوع گزارش ایشان
- ۵) بررسی تأثیر تیپ شخصیتی حسابداران بر اخلاق حرفه‌ای آنان

محدودیت‌های پژوهش

در انجام این پژوهش، چندین محدودیت وجود داشته است که بر نتایج و یافته‌های پژوهش ممکن است تأثیر گذاشته باشد. در زیر برخی از محدودیت‌های مربوط به مراحل مختلف تدوین ساختار نظری، اندازه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها ذکر می‌شود:

- ۱) یکی از محدودیت‌های اصلی پژوهش حاضر، محدودیت ذاتی پرسشنامه است که برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش از آن استفاده شده است. از مهم‌ترین محدودیت‌های پرسشنامه می‌توان به میزان ادراک، تفسیر و تحلیل پاسخ‌دهندگان از موضوع اشاره کرد.
- ۲) از آنجایی که پرسشنامه بخشی از دینداری افراد را بررسی می‌کرد، برخی از افراد از

تأثیر باورهای ایمانی و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درستکاری ...؛ خوشبخت و تائبی نقندری | ۲۹۹

همکاری در پاسخ به سؤالات کوتاهی کردند و به سؤالات جواب ندادند؛ زیرا با توجه به حساسیت دینداری در ایران، ممکن است ملاحظاتی در هنگام پاسخگویی وجود داشته باشد.

۳) تفاوت فرهنگ‌های اجتماعی و قومیت‌های مختلف در ایران، شاید باعث ایجاد محدودیت در نتایج گردد.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله حاضر هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

ORCID

Esmaeil Khoshbakht

<http://orcid.org/0000-0009-0006-2811>

Amirhossein Taebi

<http://orcid.org/0000-0001-5391-3135>

منابع

- اعتمادی زاده، هدایت، نصر، امیررضا و لیاقت دار، محمدجواد. (۱۳۸۸). نگاهی کلی به برنامه درسی میان رشته‌ای. *مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱(۳)، ۱۹-۵۳. doi.org/10.7508/isih.2009.03.002
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۶). *دین شناسی؛ سلسله بحث‌های فلسفه دین*. چاپ نهم، قم: انتشارات اسراء.
- چالاک، پری و قادری، بهمن. (۱۳۹۴). حسابداری قضایی و نقش آن در پیشگیری و کشف تقلب. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۱۶: ۵۴-۷۴. doi: 10.22034/iaas.2015.103443
- حسینی، محمدحسین. (۱۳۸۹). در آمدی به روش شناسی تلفیقی در پژوهش‌های میان رشته‌ای علوم اجتماعی. *مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۲(۴)، ۱۳۷-۱۵۳. https://www.isih.ir/article_76.html
- دریایی، مجید، نیکو مرام، هاشم و خان محمدی، محمدحامد. (۱۳۹۹). تأثیر فرهنگ سازمانی بر گزارش خطاکاری سازمانی در حرفه حسابرسی. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۲(۴۶)، ۲۷-۵۰. <https://sanad.iau.ir/journal/faar/Article/674215?jid=674215>
- دورکیم، امیل. (۱۳۸۳). *صور بنیانی حیات دینی*. ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
- رضازاده، جواد و محمدی، عبدالله. (۱۳۹۹). توانایی مدیریتی، ارتباط سیاسی و گزارشگری. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲(۲)، ۲۱۷-۲۳۸. doi.10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956
- سازمان حسابرسی. (۱۳۹۱). *آئین رفتار حرفه‌ای*. نشریه ۱۲۳، چاپ نهم، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی.
- سراج زاده، سیدحسین. (۱۳۸۳). *چالش‌های دین و مدرنیته*. تهران: انتشارات طرح نو.
- شجاعی زند، علی رضا. (۱۳۸۴). *مدلی برای سنجش دینداری در ایران*. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱(۶)، ۳۴-۶۶. http://www.jsi-isa.ir/article_25347.html
- میرسندسی، محمد. (۱۳۸۳). *مطالعه‌ی میزان و انواع دینداری*. پایان‌نامه‌ی دکتری، دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
- نمازی، محمد. (۱۳۸۲). نقش پژوهش‌های کیفی در علوم انسانی. *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره ۱،

doi: 10.22111/gdij.2003.3641 ۸۷-۶۳

نمازی، محمد و ابراهیمی، فهیمه. (۱۳۹۵). مدل بندی و تعیین اولویت عوامل مؤثر بر قصد گزارش تقلب‌های مالی توسط حسابداران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۳(۴۹)، ۱-۲۸.

doi.org/10.22054/qjma.2016.4192

نمازی، محمد و رجب‌دری، حسین. (۱۳۹۷). اخلاق حرفه‌ای حسابرسی در ایران: تحلیل محتوا.

مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۵(۹۵)، ۱-۳۴. doi.org/10.22054/

qjma.2018.9822

References

- Allpot, G. (1966). Religious context of prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 5(3), 447-457. doi.org/10.2307/1384172
- Bishop, T.J.F. & Hydoski, F.E. (2009). *Corporate Resiliency: Managing the Growing Risk of Fraud and Corruption*. 1st Edition, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Borkowski, S., & Ugras, Y.G. (1998). Business students and ethics: A metaanalysis. *Journal of Business Ethics*, 17, 1117-112. doi.org/10.1023/A:1005748725174
- Brayan, G., James, J.C., & Dean, K. (2020). Randomizing Religion: the Impact of Protestant Evangelism on Economic Outcomes. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(1), 293-380. doi.org/10.1093/qje/qjaa023
- Campante, F. & David, Y.D. (2015). Does Religion Affect Economic Growth and Happiness? Evidence from Ramadan. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(2), 615-658. doi.org/10.1093/qje/qjv002
- Carpenter, T. D., & Reimers, J.L. (2005). Unethical and fraudulent financial reporting: Applying the theory of planned behavior. *Journal of Business Ethics*, 60(2), 115-129. doi.org/10.1007/s10551-004-7370-9
- Conroy, S. J., & Emerson, T. L. N. (2004). Business ethics and religion: religiosity as a predictor of ethical awareness among students. *Journal of Business Ethics*, 50(4), 383-396. doi.10.1023/B:BUSI.0000025040.41263.09
- Elias, R.Z. (2004). The effect of corporate ethical values on perceptions of earnings management. *Managerial Auditing Journal*, 19(1), 84-98. doi.org/10.1108/02686900410509839
- Fredin, A. J. (2011). The effects of anticipated regret on the whistleblowing decision. *Ethics & Behavior*, 21(5), 404-427. doi.org/10.1080/10508422.2011.604296
- Guay, W., Samuels, D., & Taylor, D. (2016). Guiding through the Fog: Financial Statement Complexity and Voluntary Disclosure. *Journal of*

Accounting and Economics, 62(2&3), 234-269. doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.09.001

- Hulland, J. (1999). Use of partial least squares (PLS) in strategic management research: A review of four recent studies. *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204. doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266
- Kamla, R. (2019). Religion-based resistance strategies, politics of authenticity and professional women accountants. *Critical Perspectives on Accounting*, 59, 52-69. doi.org/10.1016/j.cpa.2018.05.003
- Marzuki, M. Barry, S., & Dellaportas, J. (2017). Accounting academics' teaching self- efficacy and ethics integration in accounting courses: A Malaysian study. *Asian Review of Accounting*, 25(1), 1-39. doi.10.1108/ARA-09-2015-0088
- Mathieu, J. E., & Taylor, S. R. (2006). Clarifying conditions and decision points for mediational type inferences in organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 27(8), 1031-1056. doi.org/10.1002/job.406
- McGuire, S.T., Omer, T.C., & Wang, D. (2012). Tax Avoidance: Does Tax-Specific Industry Expertise Make a Difference? *The Accounting Review*, 87(3), 975-1003.
- Moss, E., Rousseau, D., Parent, S., St-Laurent, D., & Saintonge, J. (1998). Correlates of attachment at school age: Maternal reported stress, mother child interaction and behavior problems? *Child Development*, 69(5), 1390-1405. doi.10.1111/j.1467-8624.1998.tb06219.x
- Payne, C. S. (2010). *Are Investees Able to Effectively Use Vast Amounts of Information Available on Publicly Traded Companies? A Decision Theory Approach to Investor Information Analysis*. Nova University Publishers.
- Pedneault, S. (2010). *Anatomy of a Fraud Investigation from Detection to Prosecution*. 1st Edition, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Purda, L., & Skillicorn, D. (2015). Accounting Variables, Deception, and a Bag of Words: Assessing the Tools of Fraud Detection. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 1193-1223. doi.org/10.1111/1911-3846.12089
- Robinson, S. N., Robertson, J. C., & Curtis, M. B. (2012). The Effects of Contextual and Wrongdoing Attributes on Organizational Employees' Whistleblowing Intentions Following Fraud. *Journal of Business Ethics*, 106, 213-227. doi.org/10.1007/s10551-011-0990-y
- Rowe, A., & Mason, R. (1987). *Managing With Style: A Guide to Understanding, Assessing, and Improving Decision- Making*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc., Publishers.

- Sadgali, I., Sael, N., & Benabbou, F. (2019). Performance of machine learning techniques in the detection of financial frauds. *Procedia Computer Science*, 148(2019), 45-54. doi.org/10.1016/j.procs.2019.01.007
- Shawver, T. J., & Miller, W. F. (2017). Moral intensity revisited measuring the benefit of accounting ethics interventions. *Journal of Business Ethics*, 141(3), 587-603. doi.10.1007/s10551-015-2711-4
- Smith, M. (2019). *Research methods in accounting*. 5th edition, Sage Publications Ltd.
- Smith, M., & Taffler, R. (1992). Readability and Understandability: Different Measures of the Textual Complexity of Accounting Narrative. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 5(4), 84-98. doi.org/10.1108/09513579210019549
- Vallar, G., Bisiach, E., Cerizzat, M., & Rusconi, M. L. (1988). The role of the left hemisphere in decision-making. *Cortex*, 24(3), 399-410. doi.10.1016/s0010-9452(88)80003-0
- Wertz, C., Linn, R., & Joreskog, K. (1974). Infraclass reliability estimates: Testing structural assumptions. *Educational and Psychological Measurement*, 34(1), 25-33. doi.org/10.1002/job.406
- Young, R. (2013). The Role of Organizational Justice as a Predictor of Intent to Comply with Internal Disclosure Policies. *Journal of Accounting and Finance*, 13(6), 29-44. doi.org/10.1009/253.406.782-0

References [In Persian]

- Audit organization. (2011). *Professional code of conduct*. Publication 123, 9th edition, Tehran: Audit Organization Publications. [In Persian]
- Chalaki, P., & Ghaderi, B. (2016). Forensic accounting and its role in prevention and detection of fraud. *Accounting and Auditing Studies*, 4(16), 44-57. doi: 10.22034/iaas.2015.103443 [In Persian]
- Daryaei, M., Nikumram, H., & Khanmohammadi, M.H. (2020). The effect of organizational culture on the reporting of organizational malpractice in the auditing profession. *Financial Accounting and Auditing Research*, 12(46), 27-50. <https://sanad.iau.ir/journal/faar/Article/674215?jid=674215> [In Persian]
- Durkheim, E. (2004). *Basic forms of religious life*. Translated by Baqer Parham, Tehran: Publishing Center. doi.10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956 [In Persian]
- Etemadzadeh, H., Nasr, A., & Liaghatdar, M. (2009). An Overview on Interdisciplinary Curriculum in Higher Education. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 1(3), 19-53. doi.org/10.7508/isih.2009.03.002 [In Persian]
- Hasani, M. H. (2012). An Introduction to Mixed Methods in

- Interdisciplinary Social Sciences. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 2(4), 137-153. https://www.isih.ir/article_76.html [In Persian]
- Javadi-Amoli, A. (2016). *Religion; A series of debates on the philosophy of religion*. 9th edition, Qom: Asra Publications. [In Persian]
- Mirsendsi, M. (2004). *Studying the level and types of religiosity*. [PhD dissertation, Tarbiat Modares University], Faculty of Social Sciences, Tarbiat Modares University. Tehran. [In Persian]
- Namazi, M. (2003). The Role of Qualitative Researches. *Geography and Development*, 1(1), 63-78. doi: 10.22111/gdij.2003.3641 [In Persian]
- Namazi, M., & Ebrahimi, F. (2016). Modeling and Identifying Effective Factors Affecting the Intention of Reporting Financial Fraudulent by Accountant. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 13(49), 1-28. doi.org/10.22054/qjma.2016.4192 [In Persian]
- Namazi, M., & Rajabdoory, H. (2018). Professional Ethics of Auditing in Iran: Content Analysis. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 15(59), 1-34. doi.org/10.22054/qjma.2018.9822 [In Persian]
- Rezazadeh, J., & Mohammadi, A. (2019). Managerial ability, Political Connections and Fraudulent Financial Reporting. *Accounting and Auditing Review*, 26(2), 217-238. doi.10.22059/ACCTGREV.2019.263263.1007956 [In Persian]
- Serajzadeh, S. H. (2004). *Challenges of religion and modernity*. Tehran: New Design Publications. [In Persian]
- Shujaeizand, A. (2005). A model for measuring religiosity in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 6(1), 34-66. http://www.jsi-isa.ir/article_25347.html [In Persian]

استناد به این مقاله: خوشبخت، اسماعیل، تائبی نقندری، امیرحسین. (۱۴۰۳). تأثیر باورهای ایمانی و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم درستکاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی، *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۲۱(۸۳)، ۲۶۷-۳۰۴. DOI: 10.22054/qjma.2024.78797.2550

Empirical Studies in Financial Accounting is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.